

Danijel Tolvajčić

„BOG“ KAO ŠIFRA TRANSCENDENCIJE. JASPERSOVA INTERPRETACIJA «TEMELJNIH ŠIFRI BOŽANSTVA»

Dr. sc. Danijel Tolvajčić,
Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb
UDK: 141.33[111.8+130.3]211K. JASPERS
Izvorni znanstveni rad

Nakana je ovim radom rekonstruirati i evaluirati koncept «Boga» kao «šifre transcencije» u «filozofijskom vjerovanju» Karla Jaspersa. Pitanje o Bogu ima istaknuto mjesto u misli «kasnog» Jaspersa. Filozofija je egzistencije – prema njegovim vlastitim riječima – metafizika. Ona je, u određenom smislu, filozofska potraga za Apsolutom. Jaspersovo je ime za Apsolut «transcencija» (die Transzendenz). Transcencija je, kao «Obuhvatno svega obuhvatnog», nepredmetni, transcendentni, potpuno sakriveni izvor i temelj egzistencijalne samorealizacije čovjeka.

O transcenciji se ne može ništa znati. Ona je, na određeni način, deus absconditus Jaspersove filozofije. Iako ima mnogo imena (Bitak, Zbiljnost, Božanstvo, Bog), nijedna ju kategorija ne može zahvatiti. Transcencija je, stoga, misлива jedino kao «nemisliva». Umjesto znanja, ostaje nam «čitanje šifri». Nemisliva, skrivena transcencija govori jedino šiframa. Glavna šifra transcencije jest «Bog». Šifra «Bog» ima mnogo oblika; osnovne su «šifre božanstva» na Zapadu «jedan Bog», «osobni Bog» i «utjelovljeni Bog». Ove su tri «osnovne šifre božanstva» – prema Jaspersovim riječima – «nečujne bez mišljenja». Umu ih možemo uprisutniti jedino putem mišljenja – filozofijske spekulacije. Spekulacija ne približava transcenciju već «otkriva bogatstvo šifri» i njihov «snažni egzistencijalni učinak».

U šifri «Bog», transcencija, iako skrivena, postaje prisutna egzistenciji, iako egzistencija ne zna što Bog jest. Kada želimo znati «što» Bog jest, mi ne uspijevamo. Tako «neuspjeh» postaje najvećom šifrom. Umjesto «znanja» imamo «filozofijsku vjeru». Filozofirajući čovjek, kao moguća egzistencija, stoga postaje filozofijski vjernik u sveobuhvaćajuću transcenciju koja «leži onkraj svih šifri».

Ključne riječi: egzistencija, transcencija, šifre, jedan Bog, osobni Bog, utjelovljeni Bog, filozofijsko vjerovanje.

* * *

Uvod

Većina komentatora¹ smatra kako u «kasnoj» Jaspersovoj filozofiji ideja Boga zauzima značajno mjesto; u ekspliciranju svoje «filozofske pozicije», koju on naziva *filozofijsko vjerovanje* (*der philosophische Glaube*), prvi članak, odnosno *sadržaj vjerovanja* glasi upravo: «Bog jest.»² Štoviše, Jaspers smatra kako je filozofiji imanentno da propitkuje, ali i odgovara na pitanje o Bogu: «Čini se kako filozofi našega vremena rado izbjegavaju pitanje opstoji li Bog. Oni niti tvrde njegov opstanak, niti ga poriču. Ali, onaj tko filozofira mora odgovarati na pitanja.»³

On je, prema riječima *Danila Pejovića*, «u problemu egzistencije uočio središnje pitanje filozofskog mišljenja.»⁴ *Egzistencija* (*die Existenz*) jest termin koji označava čovjekovu slobodu i mogućnost samoostvarenja. No egzistencija ne uspijeva samo na sebe oslonjena. Sloboda, njezin «signum», *darovana* nam je iz transcendentnog izvora. Stoga Jaspers može zaključiti: «Sloboda i Bog su nerazdruživi. Zašto? Ja sam siguran: u svojoj slobodi ja nisam iz sebe samoga

- 1 Usp. npr. poglavlja u općim monografskim prikazima Jaspersove misli: Jeane HERSCHE, *Karl Jaspers. Eine Einführung in sein Werk*, Piper & CO Verlag, München, 1980., str. 36; Kurt SALAMUN, *Karl Jaspers*, C. H. Beck Verlag, München, 1985., str. 139-146; usp. Werner SCHÜSSLER, *Jaspers zur Einführung*, Junius, Hamburg, 1995., str. 83-84, 85-99; kao i specijalizirane monografije i studije poput: Wilhelm WEISCHEDDEL, *Der Gott der Philosophen. Grundlegung einer Philosophischen Theologie im Zeitalter des Nihilismus*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, sv. II, str. 126-139; Jan MILIĆ LOHMAN, *Transzendenz und Gottesname. Freiheit in der Perspektive der Philosophie von Karl Jaspers und in biblischer Sicht*, u: Jeanne HIRSCH i dr. (ur.), *Karl Jaspers. Philosoph, Arzt, politischer Denker. Symposium zum 100. Geburtstag in Basel und Heidelberg*, Piper & CO, München, 1986., str. 11-30; Helmuth PFEIFFER, *Gottesehrfurchung und Glaube. Interpretation und theologische Aneignung der Philosophie Karl Jaspers'*, Paulinus Verlag, Trier, 1975.; Wenzel LOHFF, *Glaube und Freiheit. Das theologische Problem der Religionskritik von Karl Jaspers*, Carl Bertelsmann Verlag, Gütersloh, 1957.; Artur SZCZEPANIK, *Gott als absolute Transzendenz. Die Verborgenheit Gottes in der Philosophie von Karl Jaspers*, Herbert Utz Verlag, München, 2005.
- 2 Karl JASPERS, *Der philosophische Glaube* (dalje *PhG*), Piper & Co. Verlag, München, 1963., str. 33.
- 3 Karl JASPERS, *Einführung in die Philosophie* (dalje: *EPh*), Piper & Co Verlag, München, 1953., str. 40.
- 4 Danilo PEJOVIĆ, *Suvremena filozofija Zapada*, Matica hrvatska, Zagreb, 1999., str. 108.

već sam u njoj sam sebi poklonjen (...). Kad sam ja uistinu ja sâm, siguran sam da to nisam zahvaljujući sebi. Najveća sloboda zna da biti slobodan u odnosu na svijet znači biti najdublje povezan s transcencijom. (...) Bog je za mene izvjestan zajedno s odlučnošću, u kojoj egzistiram. On nije izvjestan kao sadržaj znanja već kao prisutnost egzistencije.»⁵

«Bog» tako postaje temeljna «šifra», odnosno simbol skrivenog, transcendentnog izvora ljudske slobode. Taj «izvor» Jaspers naziva «*transcencijom*» (*die Transzendenz*).⁶ Šifra «Bog» tako postaje formom u kojoj nam se transcencija pojavljuje: «Sam sebi darovan, a da ne zna otkuda, čovjek osjeća potrebu da mu se transcencija pojavi kao osoba. On pronalazi za to šifru: 'Bog!'»⁷ Transcencija je apsolutan, nepredmetan bitak koji govori putem predmeta u svijetu i u kojemu je čovjek, kao «moguća egzistencija», utemeljen: «Transcencija je (...) bitak koji je ono apsolutno drugo od nas, na kome mi nemamo nikakva udjela, ali u kojemu smo zasnovani i na koji se odnosimo. (...) Transcencija je bitak koji nikada nije svijet, ali koji putem bitka u svijetu gotovo govori. Transcencija jest samo onda kada se svijet ne sastoji samo od sebe samog, kada nije utemeljen u sebi samome već upućuje i izvan i preko sebe. Ukoliko svijet jest sve – tada nema nikakve transcencije. Ali ukoliko transcencija jest – tada u bitku svijeta leži jedan mogući pokazatelj prema njoj.»⁸

Ovaj bitak stoga nije moguće jednoznačno imenovati. Mnoga se imena transcencije javljaju u povijesti ljudskoga mišljenja. Na Zapadu, kao «mjerodavna», Jaspers navodi četiri naziva: kada je susrećemo u filozofiji Obuhvatnoga, transcencija biva nazvana *Bitkom* (*das Sein*); kada iz nje živimo, ona za nas postaje istinska *Zbiljnost* (*die Wirklichkeit*); kada nam zapovijeda, zovemo je *Božanstvo* (*die Gottheit*) i, konačno, kada transcenciju susrećemo

5 *EPh*, str. 36.

6 Tako komentator *Christopher Thornhill* smatra kako je „ideja Boga ideja vodilja metafizike; Bog je šifra apsolutnog, iako skrivenog izvora ljudskog bitka.“ (Christopher J. THORNHILL, *Karl Jaspers: Politics and Metaphysics*, Routledge, New York, 2002., str. 43.)

7 Karl JASPERS, *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung* (dalje *PhGaO*), Piper & Co. Verlag, München, 1963., str. 219.

8 *PhG*, str. 18-19.

kao osobe i kada nam se ona pokazuje u osobnom obličju, zovemo je *Bogom (der Gott)*.⁹ Nijedno od ovih imena nije dostatno i, iako su povijesnom predajom postala «beskrajno bremenita», niti jedno od njih ne može u potpunosti izraziti zbiljnost transcendencije.

Sve što jest može se pojmiti kao *šifra*. Ipak, kao presudna, za nas na Zapadu – u okružju grčke filozofije i biblijskih religija – pokazala se upravo šifra «Bog» koja se u svojim raznim varijacijama uvijek *eksplicitno* odnosila na zbiljnost transcendencije: «Uobličena u mitovima i spekulaciji, transcendencija je, tako reći, približena; ali je lažno približena ako se povjeruje da je, umjesto šifre, dokučena upravo transcendencija. Uopće ne treba pitati što transcendencija jest, odvojeno od čovjeka za kojeg ona postoji. Ali se zato transcendencija, kao transcendencija sâma, ne može unijeti u opstanak. Dođuše, mistici su se usudili osporavati tezu kako božanstva ima i bez čovjeka; ali za egzistenciju, koja je bila svjesna da nije sebe samu stvorila, stav da Boga kao transcendencije ima i bez čovjeka neizbježna je forma.»¹⁰

«Bog kao transcendencija» postaje tako «neizbježnom formom» pojavljivanja apsolutnog bitka koji je transcendentan i sakriven. «*Bog*» postaje «*temeljna šifra*» u kojoj nam transcendencija postaje prisutnom.

Ovaj aspekt Jaspersove misli u prvi plan dolazi osobito u njegovoj kasnijoj, poslijeratnoj fazi gdje razvija ideju *filozofijskog vjerovanja*. Ovo se vjerovanje kreće i govori u šiframa; a kao i religijsko vjerovanje, ono govori o Bogu: «Obje vjere, i filozofijska i objavljena, govore o Bogu. Filozofijska vjera nema znanje o Bogu nego sluša tek jezik šifri. Bog sâm jedna joj je šifra. Objavljena vjera misli da zna što je Bog učinio kada se objavio za spasenje čovjeka; kada je Bog poduzeo pojedine čine u svijetu, vežući sebe uz vrijeme i prostor. Filozofijska vjera uzima ozbiljno biblijsku zapovijed 'Ne pravi sebi lika ni obličja' i zna što čini kada je ne uspijeva ispuniti u

9 Usp. Karl JASPERS, *Von der Wahrheit. Philosophische Logik. Erster Band* (dalje: *VdW*), Piper & Co. Verlag, München, 1947., str. 111.

10 Karl JASPERS, *Philosophie: I.: Philosophische Weltorientierung, II.: Existenzerhellung, III.: Metaphysik* (dalje *Ph*, a pojedini se svesci navode redom – «Philosophische Weltorientierung» kao I., «Existenzerhellung» kao II., a «Metaphysik» kao III.), Springer-Verlag, Berlin – Heidelberg – New York, 4. nepromijenjeno izdanje, 1973., III., str. 164.

slušanju i razvijanju i otkrivanju šifri.»¹¹ Ne dopuštajući da teologija ima monopol nad govorom o božanskome i pozivajući se na tisućgodišnju tradiciju filozofiranja o Bogu u zapadnoj misli, Jaspers zaključuje: «misao je o Bogu izvorno filozofijska (...). Samo na taj način ja uopće mogu kao profesor filozofije govoriti o toj temi.»¹² Tu, «izvorno filozofijsku misao o Bogu» Jaspers razvija analizirajući «tri temeljne šifre božanstva», a koje su mjerodavne za zapadno mišljenje. *Nakana* je u ovome tekstu analizirati Jaspersovu spekulaciju o ovoj temi.

1. «Bog» kao šifra transcendencije

Svaki je pojedini teologijski koncept (u filozofiji ili pojedinim religijama) samo jedan djelujući, povijesni vid šifre transcendencije. Filozofija, ukoliko uistinu teži onom apsolutnom, ne smije ovdje dovršiti transcendiranje. Svi su religijski i filozofijski koncepti božanstva samo pokušaji uprisutnjenja transcendencije, a sâmi nisu naprosto Bog. Oni nisu ništa više od jedne, u određenom povijesnom trenutku djelatne šifre.

1.1. Temeljne šifre božanstva (*die grundchiffren der Gottheit*)

Za Jaspersa je stoga temeljno: moramo se boriti kako bismo shvatili ograničenja ovih šifri, transcendirali ih i tako spriječili njihovo apsolutiziranje. Bog se ne krije ni u kakvoj šifri ili liku. Za našu zapadnu tradiciju presudan je bio starozavjetni tekst zapovijedi iz biblijske Knjige Izlaska: «Ne pravi sebi lika ni oblička bilo čega što je gore na nebu, ili dolje na zemlji, ili u vodama pod zemljom»,¹³ u kojemu on vidi temeljni poticaj za svoje filozofiranje. *Transcendencija se nalazi onkraj svih šifri*. Stoga, ako je tražimo, moramo transcendirati sve šifre kako bismo došli do «točke gdje one nestaju». Jer zapovijed se, smatra Jaspers, «odnosi na transcendenciju samu, a svi su likovi i oblička – uključujući i samu ideju Boga – šifre

11 *PhGaO*, str. 196.

12 Karl JASPERS, *Chiffren der Transzendenz*, Piper & Co. Verlag, München, 3. izdanje, 1977., str. 42.

13 *Izl*, 20, 4. I inače je za Jaspersa ovo mjesto temeljno za novo poimanje biblijske religije za koje se on zalaže, a što ćemo vidjeti u narednim točkama.

transcendencije.»¹⁴ Čovjek ne smije «činiti sliku» kako bi prikazivao božanstvo, ali u isto vrijeme on «ne može tako ne činiti onoga trenutka kada pomisli na transcendenciju.»¹⁵ Stoga je *jezik šifri* i naš jezik jer mi smo, kao usvjetna bića, osuđeni na šifre.

Kao presudne nam se pokazuju šifre koje su se povijesno odnosile *izravno* na zbiljnost transcendencije. To se prvotno odnosi na *temeljne šifre božanstva (die grundchiffren der Gottheit)*.¹⁶ Jaspers kao polazište uzima *biblijske šifre*,¹⁷ šifre nastale u *grčkoj filozofiji* te njihove *povijesne načine* pojavljivanja i transformiranja¹⁸ i u njima ne traži jednu istinu koja počiva na znanstvenim činjenicama, ili činjenicama koje bi se crpile iz mitologije, religije ili filozofije, već želi oslušivati «istinu kao takvu», koja je prisutna u šiframa, ali se ne može znati nego je dostupna jedino egzistencijalnom osvjeđenju.

Slijedeći svoju metodu «čitanja pisma šifri», Jaspers u svojem djelu *Filozofijska vjera s obzirom na objavu* analizira temeljne zapadne šifre Boga. Kao polazište uzima tri osnovne, povijesno potvrđene i sadržajno bremenite šifre božanstva: «jedan Bog», «osobni Bog» i specifično kršćanski – «utjelovljeni Bog».

14 *PhGaO*, str. 219.

15 *PhGaO*, str. 486.

16 Usp. *PhGaO*, str. 214-260.

17 Jaspers, naravno, uzima u obzir i druge religijske tradicije poput npr. *budizma i konfucionizma* (usp. Karl JASPERS, *Die grossen Philosophen. Erster Band: Die maßgebenden Menschen: Sokrates – Buddha – Konfuzius – Jesus, Die fortreibenden Gründer des Philosophierens: Plato – Augustin – Kant, Aus dem Ursprung denkende Metaphysiker: Anaximander – Heraklit – Parmenides – Plotin – Anselm – Spinoza – Laotse – Nagarjuna* (dalje: *Die grossen Philosophen*), R. Piper & CO Verlag, München, 1957., str. 128-185), iako razumije kako na Zapadu značajniji utjecaj imaju koncepti derivirani iz biblijskih religija. Oni su značajni, iako su «daleko od nas, i to ne smijemo zaboraviti» (usp. *Die grossen Philosophen*, str. 153). I u njima, osobito budizmu, prisutno je transcendiranje svekolike predmetnosti i otvorenost transcendenciji. Buda je tako simbol «realizacije čovjekova bitka («die Verwirklichung eines Menschseins») koja nije obvezno navezana na svijet već koja u svijetu taj svijet napušta.» (*Die grossen Philosophen*, str. 154.) Konfucijeva je filozofija svjesna bezuvjetnosti transcendentnog izvora (usp. *Die grossen Philosophen*, str. 169), kao i svijesti o granici (das Grenzbewußtsein) onoga što je moguće znati (usp. *Die grossen Philosophen*, str. 173-176). Sve su to teme koje se provlače i Jaspersovom filozofijom o šiframa.

18 Usp. *PhGaO*, str. 211.

1.1.1. *Jedan Bog (der eine Gott)*

U ovoj se šifri ponajprije očituje *volja za jedinstvom*¹⁹ koja me, kao egzistenciju, vodi k meni samome. Ta je volja za jedinstvom vidljiva već u grčkoj filozofiji, kada nasuprot mnoštvu politeističkih bogova govori o jednom Bogu kao prapočelu jedinstva. Promatrana iz pozicije filozofije egzistencije, ta težnja za jedinstvom svjedoči o jednoj transcenciji, ali u isto vrijeme i o meni kao neponovljivom pojedincu. Tim se jedinstvom ja realiziram kao moguća egzistencija i tako sâm postajem šifrom onog Jednog Boga, koji je i sâm šifra: «Za mene, jedinstvo je i ona jedna transcencija, ali i ja sâm, jedan vodič za moju povijesnu realizaciju. Ta beskonačno malena, promjenjiva, vremenita egzistencija postaje šifra onog nehistorijskog, nepromjenjivog, vječnog Jednog – koje je i sâm šifra.»²⁰

Govoreći o metodi transcenciranja koju naziva «egzistencijalnim vezama s transcencijom», Jaspers ističe transcenciju – «Jedno» – kao zbiljnost u kojem egzistencija prepoznaje svoje temelje. Ono Jedno ima mnogostruki smisao. To je, u logičnome, jedinstvo kao *zamislivost*. Ono je u svijetu jedinstvo *zbiljskoga* kako u prirodi tako i u povijesti. To je za egzistenciju ono Jedno u kojem ona ima bitak, jer je to njoj *sve*.²¹ To je *Jedno* izvor cjelokupne stvarnosti: ono je, kao transcenciranje jedinstava orijentacije u svijetu i logike, *cilj filozofijske metafizike*, ali ono je i Jedno egzistencije kao «neuvjetovanost povijesnog samobitka». No ni jedinstvo koje se pojavljuje u *filozofijskoj orijentaciji u svijetu* ne može opstojati kao Jedno samo za sebe već je nužno povezano i usmjereno na transcenciju. *Jedinstvo logičkog* ne dopire do metafizičkog pojma Jednoga. Kao i u Plotina, transcendentno Jedno ovdje prethodi logički prvotnom: «Transcencija, koja ni u jednom od tih jedinstava nije zamišljena adekvatno, kao ono jedno traži se izvan svega, ali tako da ta jedinstva u svijetu ostaju njezin aspekt koji iščezava.»²²

Božanstvo nije numerička jedinica jer tada Bog ne bi bio jedan, a *jedincatost* bi se sveukupnosti poimala samo u odnosu na

19 Usp. *VdW*, str. 690-694.

20 *PhGaO*, str. 214.

21 *Ph*, III, str. 116.

22 *Ph*, III, str. 119.

mnoštvo. Bog nije ni numeričko, prebrojivo jedno ni mnoštvo jer to bi bilo puko izvanjsko, brojčano jedinstvo.²³

Transcendentno Jedno nadilazi svaku jednostranu iskazivost i zato nadilazi okvire jednog strogo logičkog diskursa.

U svakom od ovih vidova jedinstava naziru se moguće veze s transcencijom, no «korijeni su metafizičkog dokučivanja samog onoga Jednoga u *egzistencijalno* Jednome.»²⁴ Dok jedinstvo svijeta i povijesti, kao i logičko jedinstvo, imaju vlastito značenje bez obzira na transcenciju, ono transcendentno Jedno dostupno je jedino egzistenciji upravo kako bi se očuvala radikalna transcendentnost transcencije: «To Jedno nije taj jedan svijet, nije ta jedna istina za sve, nije jedinstvo koje povezuje sve ljude, nije onaj jedan duh u kojemu mi sebe razumijemo. Važenje toga Jednoga u logici i orijentaciji u svijetu i, zatim, transcendiranje u tim jedinstvima dobiva metafizički smisao tek iz onoga Jednoga transcencije.»²⁵

Uprisutnjenje se transcendentnog Boga događa upravo putem onoga *Jednoga* egzistencije. Egzistencija posredstvom transcencije dolazi do svoga samobitka: «(...) u tom Jednome transcencije nalazim svoj pravi samobitak i (...) samobitak nestaje tek pred tom jednom transcencijom (...).»²⁶

Na toj se razini i jedinstvo koje nalazimo u svijetu i logičko jedinstvo pokazuju kao *relativna* jedinstva. Nijedno ne dopire do izvora. Jedino je egzistencijalno Jedno sa svojom neuvjetovanošću,

23 Ovdje se očituje velika sličnost s nekim tezama *Nikole Kuzanskoga* koje on postavlja u spisu «De Deo Abscondito» gdje, raspravljajući s poganinom, zaključuje kako, za razliku od kršćana koji štiju apsolutno Jedno – Boga, oni štiju jedno kao broj i jedno kao mnogostrukost. A božanska Jednota nije usporediva ni s brojem ni s mnoštvom ili čime drugim. Kuzanski tako zaključuje: «Stoga, vi griješite, jer Istina, koja je Bog, nije usporediva ni s čime drugime.» (Usp. englesko izdanje sabranih djela *Nikole Kuzanskoga*: NICHOLAS OF CUSA, *Complete Philosophical and Theological Treatises of Nicholas of Cusa* (priredio i preveo Jasper Hopkins), The Artur J. Banning Press, 2001. (dalje: NoC), osobito spise *De Docta Ignorantia* (dalje DI), str. 1-159, i *De Deo Abscondito* (dalje DA), str. 300-312, DA VII.

Sličnosti se mogu naći i kod drugog velikog Jaspersova uzora *Meistera Eckharta*: «U Bogu nema ničeg osim Jednog, a Jedno je nedjeljivo ako međutim uzimamo nešto drugo, a ne Jedno, onda je to (nešto) djeljivo, a ne (ono) Jedno. Bog je Jedno, pa ako još nešto tražimo i za nečim težimo, onda to nije Bog nego je to (nešto) djeljivo.» (Usp. Meister ECKHART, *Knjiga božanske utjehe. Traktati i propovijedi* (dalje KBU), Naprijed, Zagreb, 1989., str. 272: 48. *propovijed: Bog je stvorio siromahe*).

24 Ph, III, str. 120-121.

25 Ph, III, str. 121.

26 Ph, III, isto.

misli Jaspers, «izvor iz kojega se sagledava Bog kao ta jedna osnovica povijesnosti svake egzistencije.»²⁷

Jedno nam omogućuje da budemo *slobodni*: kada ga želimo zahvatiti, ono se povlači u beskonačnost, a u isto mi se vrijeme približava kada mi dopušta biti onim što jesam. «Neuspjeh» se tu ukazuje kao temeljna šifra. «Unio mystica», u konačnici, ipak ne uspijeva. Transcencija se povlači u nepoznatljivost, ona biva «beskonačno daleka kada je tražim na tlu bitka, a prilično je blizu kada samog sebe zadobivam u svojoj slobodi.»²⁸ Jedno transcencije ispunjena je vječnost u kojoj se očituje skriveni, «daleki Bog (*der ferne Gott*) koji obuhvaća sve načine historiciteta i kojega nitko ne može obuhvatiti.»²⁹

Šifra Jednoga ide dalje nego ikoja druga šifra; jer Jedno je pojava neuvjetovanosti za egzistencijalni samobitak iz koje on živi i samoga sebe osmišlja; no Jedno nikada ne postaje isključivom i jedinom istinom; postoje i druge istine izvan tog Jednoga. Stoga je jedinstvo moguće samo kao *ideja*. Nema nametljivosti, Jedno je istina pojedine egzistencije; ono se ne objektivizira: «(...) taj jedan Bog, ipak, ne postaje objektivna transcencija za sve. On svagda opstoji samo kao pulsiranje onog Jednoga za egzistenciju koja transcendirira u tom Jednome.»³⁰

Prema tome *Bogu egzistencije* moguće se u slobodi približiti *vjerom*. To je *subjektivna, ali i bezuvjetno slobodna i oslobađajuća filozofijska vjera* koja izvire iz povijesne egzistencije i njezine usmjerenosti na transcenciju. Takvom vjerom egzistencija transcendirira k Jednome kao svojoj «prirodnoj» težnji i u tome se približava i prepoznaje svojega, uvijek subjektivnoga, *Boga*. I tu dolazimo do izvjesnosti Boga i izvjesnosti svoje egzistencije koja živi zaklonjena zbiljnošću Boga i u njemu pronalazi izvor svoga bezuvjetnog djelovanja: «Uvjet je transcendiranja k jednome božanstvu: da ja kao egzistencija u povijesnoj stvarnosti svojega života transcendiram k Jednome. A činjenica da ja poslije tog posljednjeg skoka živim

27 *Ph*, III, isto.

28 *PhGaO*, str. 214.

29 *PhGaO*, str. 215.

30 *Ph*, III, str. 118.

s izvjesnošću tog jednoga Boga predstavlja, obrnuto, izvor mojega bezuvjetnog prihvaćanja i toga Jednoga u momemu svijetu. Za mene ima samo toliko transcendencije koliko i tog Jednoga u kontinuitetu moga opstanka.»³¹

Stoga što proizlazi iz egzistencijalne težnje k Jednome, taj je Bog uvijek poiman kao Jedan i kao Moj Bog – subjektivnost je njegova temeljna odrednica. On nije Bog religije koji se obraća zajednici kojoj je upućena objava. Njegova je blizina «produkt» transcendiranja pojedine, povijesno određene egzistencije. To je Bog koji se očituje samo u Jednome egzistencije i stoga je to Bog pojedinaca. Ali to nisu samodostatne egzistencije, usmjerene jedino na sebe same, već nužno usmjerene na drugoga, trajno otvorene «bezgraničnoj volji za komunikaciju». Tako egzistencija i njezin Bog podnosi i očitovanje Boga koji se uprisutnjuje i za moje protivnike. Jaspers tu pokazuje liberalnost svoje koncepcije jer izričito kaže: «Egzistencija koja voli istinu ne gubi iz vida, zbog Boga u blizini, onoga Boga u daljini – ona želi i u borbi vidjeti povezanost drugoga s Bogom. Bog je moj koliko je on i Bog mojega neprijatelja.»³²

Iako se osvjetljava putem egzistencije, Bog uvijek iznova ostaje *skriven, nepoznat*. Šifre, ako se ispravno poimaju, Boga smještaju upravo u prostor radikalne transcendencije, koja nije dohvatljiva umu. Um pred-meće *šifre*, a ne transcendenciju samu. Stoga su i bog grčke filozofije i Bog Biblije samo šifre, «povijesni likovi Jednoga».³³

Transcendentno je Jedno velika filozofijska tema još od grčke filozofije; no ono je uvijek nepoznanica. Kada mislimo da ga poznajemo i da zahvaćamo stvarnost umjesto šifre, ono se pretvara iz nepoznatoga Boga u ekskluzivnog, *jednog* Boga koji postaje moj Bog nasuprot drugima kojima želim vladati. To se, putem *lažne racionalizacije*, događa kada «apstraktno jedinstvo» postaje «numeričko jedinstvo» i onda transcendencije nestaje, a ostaje samo mržnja,

---

31 *Ph*, III, str. 121.

32 *Ph*, III, str. 122.

33 *Ph*, III, str. 124.

netolerancija i želja za vladanjem drugima: «transcendentno Jedno postaje konačno, usvjetno i, konačno, opravdanje despotizma.»³⁴

Vjerujuća egzistencija uvijek mora imati na umu kako «jednosta» transcencije nikada nije nalik «jednoti» nečega usvjetnoga jer on sâm nije svjetska stvarnost. Poimati «jednoga Boga» drugačije, usvjetno, znači napustiti vjeru i prijeći u praznovjerje, jer bi to ponovno bilo svođenje transcencije na imanentan predmet. Ispravno poiman, «jedan Bog» postaje «jedinom istinom transcencije»³⁵ i ostaje kao Jedno – daleki Bog (der ferne Gott).³⁶

Jaspersova se spekulacija odvija u duhovnom prostoru *Nikole Kuzanskoga*. On preuzima učenje o *učenom neznanju*: ono božansko Jedno uvijek nam izmiče jer svaki je naš pojam o Bogu preuzet iz našeg prostorno-vremenskog svijeta. A Bog nije ni prostorno ni vremenski ograničen i stoga se naši ograničeni pojmovi ne mogu približiti neograničenom Bogu. Stoga, polazeći od neadekvatnosti naših usvjetnih pojmova, moramo postati svjesni svojega *neznanja*. A da bismo do tog neznanja došli, moramo se «ispravno obrazovati» ili, Jaspersovim rječnikom rečeno, egzistencija si mora posvijestiti *nemogućnost definitivnog opredmećenja* transcendentnoga Boga. No i ta nemogućnost dopušta vezu s takvim Bogom koja je ipak moguća putem određenih metafizičkih «predmeta» – šifri koje, iako kao misli uvijek iščezavaju, govore našem mišljenju. Takvo je «neznanje», smatra Jaspers, upravo izraz odnosa egzistencije i transcencije. Neznanje je nužno želimo li očuvati transcenciju transcendentnom. Stoga on i tako žestoko ustaje protiv *opredmečivanja božanstva*. Zatvoriti ga u pojam i time ga učiniti mislivim prema uzoru na usvjetne stvari, značilo bi trajno ga izgubiti iz vida, biti praznovjeran i od Boga učiniti *idola*: «Onaj tko sigurno zna što Bog kaže i želi, čini od Boga bitak u svijetu, stvar njemu na raspolaganju i stoga je na putu u praznovjerje. (...) ...ako znam što Bog kaže i želi i ako ja to navodim kako bih opravdao zahtjeve koje postavljam pred druge, pretvorio sam Boga u objekt usporediv s objektima spoznaje u svijesti. Učiniti od Boga predmet u ovome smislu znači učiniti od Boga

34 *PhGaO*, str. 218.

35 *VdW*, str. 690.

36 *VdW*, str. 692.

idol. To je ono što zovemo praznovjerjem (*die Aberglaube*).»³⁷ Toga moramo biti svjesni uvijek kad spekulativno filozofijski promišljamo Boga – svaka kategorija izrečena o Bogu ujedno samu sebe mora dokidati, ako ne želi dokidati upravo transcendenciju.

1.1.2. Osobni Bog (*der persönliche Gott*)

Već u svojoj «Metafizici» Jaspers se bavi problemom šifre *osobnoga Boga*. Prvotno je nužno usmjeriti pozornost na izvore šifre – *mitove i spekulativno mišljenje*. U mitu i spekulaciji transcendencija biva mišljena kao zasebno biće, doduše nasuprot svijetu, ali tako transcendencija *sâma, šifrom osobnosti*, postaje imanentna čovjeku. U (monoteističkim) religijama, mitski mišljena, transcendencija postaje *osobnost*, dok u filozofijskoj spekulaciji ona postaje *bitak*.

Čovjek je biće usamljenosti, osuđeno vječno tražiti komunikaciju. Stoga je i «šifra osobnoga Boga jedini način suočavanja ljudskog i božanskog kao "Ja" i "Ti".»³⁸ Kao moguća egzistencija, on želi komunicirati s transcendencijom u kojoj prepoznaje svoj izvor. A osoba može stupiti u komunikaciju samo s drugom osobom. Stoga i transcendencija, kao čovjekovo utočište i izvorište, mora biti poimana u onoj formi u kojoj joj se moguće obratiti. Bog mora postati osobom.

«Osobni Bog» šifra je izrasla iz potrebe da nam se transcendencija pojavi kao osoba, jer je sam čovjek «samobitak osobnosti». ³⁹ I u spekulaciji se bitak poima kao samobitak i, analogno s time, kada se Bog spekulativno promišlja kao bitak, mišljen je kao osoba. «Ako se čovjek molitvom obraća božanstvu, ono je za njega takvo «ti» kojim bi iz svoje usamljeničke izgubljenosti htio ući u komunikaciju. Tako mu je ono osoban lik kao otac, pomagač, zakonodavac, sudac. «Kako je istinski bitak u svojem opstojanju samobitak, analogijom prema ovome, Bog je i nevoljno osoba. Ali, kao božanstvo, uzdignut je u sveznajuće, svemoćno, svevažee. Čovjek je ono manje, ali srodno utoliko što je, stvoren prema Božjoj slici, odsjaj njego-

37 *PhGaO*, str. 137.

38 *PhGaO*, str. 219.

39 *Usp. PhGaO*, isto.

ve beskonačnosti. Samo u svojem obličju kao osoba Bog je stvarno blizak.»⁴⁰

U tom osobnom obraćanju transcendenciji koja mi postaje «ti», egzistencija uzmiče jer osjeća da je dodiruje. No za Jaspersa se i tu krije velika opasnost za ispravno poimanje transcendencije. *Egzistencijalna svijest čuva se toga da u osobnosti vidi nešto više od same šifre*. Osobni bi Bog, poiman ne kao šifra već kao potpuno zahvaćanje transcendencije, bio njezino ograničavanje, a time i *ukidanje*. Jer kada pomišljamo na osobnost kao način samobitka, moramo uvidjeti kako je ona nešto nesamostojno, ono što nasuprot sebe mora imati nešto drugo: druge osobe i svijet prirode. Bogu bi tada za komunikaciju bio potreban čovjek. Upravo po diferencijaciji od drugoga i u odnosu na njega osoba zadobiva vlastiti samobitak. Stoga osobnost, po svojoj biti, ne može biti jedini vid samobitka, jer pretpostavlja nešto drugo pored sebe što je čini osobom. A transcendencija ne može biti upravo Bogom ako ima nešto pored sebe kao nužnost zadobivanja vlastitog samobitka. U osobnom bi se Bogu transcendencija ograničila na opstanak. Stoga «osobnost» Boga treba promatrati kao još jednu šifru koja transcendenciju uprisutnjuje, ali ona sama to nije.

«Osobnost» kao šifra progovara jednoznačno samo egzistenciji vjerujućoj u religioznom smislu, jer se ona tako može transcendenciji približiti putem *molitve* kao osobnome Bogu. No transcendencija sama nije osoba. Ukoliko bismo *šifru osobnosti* ili šifru spekulacije uzeli doslovno, zanemarujući njihov karakter uprisutnitelja (šifre), transcendencija bi postala samo još jedna od imanentnih «stvari i predmeta u svijetu» i time ukinula samu sebe. S druge strane, ove šifre, ispravno shvaćene, postaju medij povijesne pojave (ne spoznaje!) transcendencije za egzistenciju. Ako bi egzistencija šifre «osobnoga Boga» fiksirala kao istinski opstanak Boga, ona bi, osim transcendencije, gubila i vlastiti samobitak. Ukidala bi sebe samu, ukidajući napetost koju donosi «nepojmljivost samobitka», a koja ima izvor u nedokučivoj transcendenciji i predala bi se «idolima». Egzistencija «bivstvuje samo u razapinjanju između najudaljenije

40 *Ph*, III., str. 166.

transcendencije i najprisutnije prisutnosti, između šifre i opstojanja vremena, između podlijevanja davanju i slobode.»⁴¹

Ponovno u prvi plan izlazi na vidjelo Jaspersova briga za čovjekovu egzistenciju. Čovjek ima svoje neotuđivo dostojanstvo koje je neukidiv dio njegova samobitka; stoga i «klanjanje idolima» okrnjuje njegovo «samstvo». A Bog koji bi želio okrnjiti moje čovječstvo nije Bog. Čovjek treba sačuvati svoje «pravo» da bude «samstvo» koje mu potvrđuje i transcendentni Bog koji ostaje skriven, nepoznat, ne želeći se nametnuti i time dokinuti njegovu slobodu. Upravo po tome što je skriven, Bog pokazuje da je istinski Bog. Transcendencija oslobađa čovjeka kao moguću egzistenciju, a samo u slobodi egzistencija održava napetost i može tražiti transcendenciju. Jedino tako Bog ostaje Bog, a čovjek može biti čovjekom. «Kako ne bi dirnuo u božanstvo i kako bi sam mogao biti to što treba biti, čovjek mora zadobiti transcendenciju u čistom vidu, s njezinom skrivenošću, udaljenošću i tuđinom. Mir kod bitka kao onog istinskog njemu je cilj prilikom čitanja pisane kao i dobivene šifre, a ne odmaranje kod bitka iluzija, koji nastupa pored svijeta.»⁴²

Filozofijski, Boga se stoga ne može naprosto poimati kao «osobnog Boga» jer je osobnost ljudska kategorija i, kada bi se jednostrano odnosila na Boga, dokidala bi transcendenciju. Transcendencija, ispravno poimana, nije nikada «ti»: «Naše mišljenje, začarano u krugovima, pokušava izjednačiti osobnoga Boga s transcendencijom, ali nijedna osobnost, nijedno «ti» ne može biti jedno s transcendencijom.»⁴³

Za nas na Zapadu ključnom se pokazuje šifra biblijskoga Boga koji je osoba.⁴⁴ Njime nam se na osobit način pokazuje transcendencija: očituje se napetost – to je skriveni, nepoznati Bog, ali je to ujedno i Bog koji govori, koji se objavljuje po svojim prorocima. Njegova je osobnost mišljena na tjelesan način. Naravno, tu nije riječ o fizičkoj tjelesnosti (jer takvo što biblijska predaja nikada nije tvrdila) već je mišljena kao analogija ljudske osobnosti koja je uvi-

41 *Ph*, III., isto.

42 *Ph*, III., str. 168.

43 *PhGaO* str. 219.

44 *Usp. PhGaO*, str. 222-223.

jek tjelesna, što je vidljivo u Bibliji kada se npr. govori kako osobni Bog «ide» negdje ili «obitava na gori Sinaj» itd.

Stoga je, smatra Jaspers, imajući na umu biblijsku koncepciju osobnoga Boga, na Zapadu nastalo pogrešno poimanje biblijskog «osobnog Boga» kao jednoznačnog sinonima za transcenciju. Transcenciji se upravo zbog njezine nepredmetnosti ne mogu pripisati ni osobnost ni takva «tjelesnost». Osobnost i tjelesnost ograničavale bi Boga. Jaspers stoga donosi distinkciju između biblijskog koncepta osobnoga Boga i transcencije. Transcencija, kao nepoznata, neuhvatljiva i nemisliva (*deus absconditus*), ne može biti ograničena osobnošću koja mora biti poimana kao još jedna šifra. Ukoliko pod pojmom «Bog» jednostavno mislimo na ideju osobnoga Boga, i ne razumijemo ga kao samo još jednu šifru – tada ostajemo u jednom ograničavajućem konceptu onog božanskog. A osobnost, shvaćena kao nešto više od šifre, zavedila bi na pogrešan put.

Čak i ako ne opstoji tako shvaćen, u tjelesnom smislu osobni Bog, koji bi se obraćao čovjeku, čovjek nije izgubio vlastiti smisao. Čovjekova je osobnost nešto specifično ljudsko i po tome smo mi upravo ljudi. No osobnost je moguća, kao što je već rečeno, samo kao *ograničenje* u odnosu na druga bića u svijetu. Ja sam osoba samo u odnosu na drugu osobu. A ukoliko bi transcencija zahtijevala nekoga drugoga – čovjeka ili svijet – više i ne bi bila transcencijom. «Transcencija (...) je izvor osobnosti, no ona je više od osobnosti, nije ograničena kao osobnost. Uhvaćena, takoreći, kao osobnost više ne bi mogla biti Obuhvatno svega obuhvatnoga (*das Umgreifende alles Umgreifenden*).»⁴⁵ *Stoga transcenciju ne treba misliti u kategorijama osobnosti*, iako čovjek kao osoba i Boga želi misliti u personalnim kategorijama. *Transcencija nadilazi osobnost jer je, uostalom, i njezin izvor.*

Takvo razmišljanje nije strano *srednjovjekovnoj mistici*. Jaspers se nadahnjuje na diferencijaciji Meistera Eckharta između Boga (*deus*) i božanstva (*deitas*). «Bog je oblik u kojemu se nadosobno, nepojmljivo božanstvo (*die Gottheit*) obraća čovjeku.»⁴⁶ Jaspers svoj

⁴⁵ *PhGaO*, str. 224.

⁴⁶ *PhGaO*, isto.

pojam «transcendencije» ovdje uspoređuje s Eckhartovim «deitasom». Svi bogovi mišljeni kao osobe i sve koncepcije jednoga Boga međusobno se razlikuju i stoga su samo šifre neosobne transcendencije koja je neodrediva, netjelesna i bezoblična. Ona je vječna i nepromjenjiva, ali i nemisliva. Transcendencija, poimana kao *deitas*, «znači više, a ne manje od Boga. Pokušati o njoj misliti jest uzaludno, jer ona se nalazi onkraj sve mislivosti, kao ona koja nadilazi sve oblike. A s druge strane, to je istinska zbiljnost transcendencije.»⁴⁷

1.1.3. Kršćanski specifikum – utjelovljeni Bog (Gott ist Mensch geworden)

Konačno, Jaspers razmatra jednu od povijesno najznačajnijih šifri za zapadnog čovjeka – *Isusa Krista* kao *utjelovljenja* Boga. «Iako je utjelovljeni Bog Krist filozofijska nemogućnost, u isto vrijeme Isus može biti poiman kao jedinstvena šifra.»⁴⁸

U povijesti religija ima još «utjelovljenja» božanstava, no Krist je jedinstven; on je, za kršćanstvo, jedino utjelovljenje Boga; po njemu Bog postaje čovjeku prisutan u konkretnoj osobi; on je Bog i čovjek u istoj osobi. Kao takav, *Krist je vrhunsko ostvarenje čovjekove želje za potpunom prisutnošću, otjelovljenjem transcendencije: «Čovjekova težnja za otjelovljenjem nikada nije bila više zadovoljena. Zbiljnost je Boga vjernicima zajamčena tjelesnošću ljudskoga bića.»*⁴⁹ Objava utjelovljenja Boga za kršćanske je vjernike povijesna činjenica.

Jaspers Kristu pristupa drugačije. Postavljajući pitanje: može li se Krista misliti kao šifru, on odgovara: *čovjek Isus*, kao ozbiljenje potpunog života iz zbiljnosti transcendencije može biti šifra koja nam najjasnije govori,⁵⁰ ali Isus kao *Krist* postaje opipljiv Bog, i tu se *dokida mnogoznačnost šifri i stoga nestaje transcendencije*. «U Kristu transcendencija više nije skrivena u raznolikosti šifri božanskog; ona je otkrivena kao strahota – opipljiva zbiljnost Boga! Čovjek kao i drugi, Isus može kao šifra na svakoga utjecati, ali kršćani

47 *PhGaO*, str. 225.

48 *PhGaO*, isto.

49 *PhGaO*, str. 226.

50 Tako Jaspers kaže kako «povijesna stvarnost Isusa, čovjeka, koja je tako iznimno važna za nas u povijesti filozofije, ne zaokuplja interese doktora vjere». (*Die grossen Philosophen*, str. 228.)

ne vjeruju u opipljivog božanskog Krista na način šifre. U njemu oni su postigli maksimum božanske tjelesnosti, a to nije moguće pojmiti iskrenim mišljenjem.»⁵¹

Što to znači? Ovdje se očituje *trajni apel na slobodno filozofiranje* koji je svojevrsni lajtmotiv Jaspersove filozofije. Pozvani smo odabrati između šifre čovjeka Isusa koja reprezentira neizmjerljivu «čovjekovu mogućnost pred njegovim Bogom»,⁵² ostajući tako na tlu filozofijskog mišljenja koje trajno transcendirajući traži svojega nikada dostižnog, neosobnog Boga ili, s druge strane, možemo napustiti filozofiju i odlučiti se za pristup Isusu Kristu kao opipljivom Bogu u kršćanskoj religiji.

Jaspers se, ostajući vjeran svojoj filozofiji, odlučuje za prvi pristup, ostajući kod šifre čovjeka Isusa. U raspeću i smrti *čovjeka Isusa* može se vidjeti jedna šifra jedinstvenog odnošenja prema transcenciji, «revolucionarna duhovna istinitost». On Isusa promatra u dugoj liniji hebrejskih starozavjetnih proroka, no ima u vidu i njegovu izuzetnost s obzirom na «snagu njegove ljubavi», naglašavajući njegovu preplavljujuću vjeru u Boga. Posebno je to vidljivo u «Propovijedi na Gori». Isus je, poput Sokrata, umro zbog istine.

Iskrivljavanje temeljne šifre Jaspers vidi već kod apostola i ustanovljenja Crkve. Crkva nameće samo jedan način nasljedovanja Isusa iz vlastita samorazumijevanja kao jedine posredateljice između ljudi i Boga.⁵³

2. Spekulativna interpretacija šifri

Kako ispravno pristupiti ovim temeljnim šiframa? Iako su se one prvotno tijekom stoljeća potvrdile kao *predmet vjerovanja*, filozofijski im možemo pristupiti jedino *mišljenjem*. Bez mišljenja, ako polazimo od filozofije, ove nam šifre ne govore ništa i, štoviše, uopće nam nisu dostupne. Riječ je dakle, o filozofijskoj spekulaciji. No, odmah nadodaje Jaspers, ta spekulacija mora odmah biti svjesna

51 *PhGaO*, str. 227.

52 Usp. *PhGaO*, isto.

53 Ovdje, naravno, treba imati u vidu da Jaspers ima na umu jednu zastarjelu teologiju koju danas ne zastupaju više, bar ne u tome obliku, ni Katolička crkva, a ni većina protestantskih Crkava.

svoje *neuspješnosti u spoznaji svojega «predmeta»*: ona želi spoznati ono što nije spoznatljivo.

Za Jaspersa je filozofijska spekulacija nedogmatsko mišljenje koje nema kraja niti ikada dosiže svoj cilj. Spekulacija nikada ne zahvaća ništa više od pukih «praznih koncepata», no «uvijek kada se drži biti, ona čuje nove šifre». ⁵⁴ Ovdje je na djelu spekulativno-filozofijsko transcendiranje od predmetnih kategorija našega mišljenja k onome nepredmetnome, u kojemu sve kategorije ne stoje više jednostavno same za sebe. A to je i temeljno određenje njegove metafizike: predmetne kategorije u mišljenju uprisutnjuju nepredmetnu transcendenciju. «Spekulacija svaku kategoriju pretvara u šifre. One uvijek imaju objektivno značenje, no mi ih koristimo kako bismo 'transcendirali', kako bismo ih nadišli u neobjektivitet – kao i kasnije s kategorijama onoga Jednoga. Spekulativno, mi umu približavamo ono što možemo osloviti samo, i to još neadekvatno, putem kategorija i imena, poput bitka, temelja, izvora, transcendencije, Boga.» ⁵⁵ Na djelu je tu vječna *philosophia perrenis* koja se ostvaruje kao *neprekidno traganje za onim apsolutnim*, a na koju se i Jaspers, prema vlastitom samorazumijevanju, oslanja i koju nastavlja.

Ideju takve filozofije i uz nju povezano transcendiranje Jaspers prepoznaje u velikim filozofskim sustavima prošlosti: u idejama «Nužnosti» i «providnosti» stoika, «Onkraj bitka» u Platona, posebice u Plotinovom «Jednom», Spinozinoj i Kantovoj filozofiji, ali i u Hegelovoj «Logici», kao i u religijskim konceptima budizma i Biblije. Stoga on ne pobija sustave svojih prethodnika već ih promatra i usvaja kao šifre. Povijest je prepuna novih promišljanja i nadiženja kategorija. Svoju filozofiju ne smatra nečim radikalno novim već samo nastavkom one jedne, vječne perenijalne filozofije koja, transcendirajući kategorijalno, teži onome vječnome. Stoga ćemo na sljedećim stranicama pokušati analirati Jaspersove izvode.

Transcendiranje se obrazaca mišljenja posebno očituje u svojevrsnom misaonom *dualizmu*: u mišljenju, ja moram razlikovati samoga sebe – mislitelja, od onoga što mislim – objekta mišljenja. Ništa ne mogu misliti, ukoliko istovremeno ne mislim i nešto drugo.

⁵⁴ *PhGaO*, str. 231.

⁵⁵ *PhGaO*, isto.

Bez te podvojenosti na subjekt i objekt ja ne mogu misliti ni o *jedno* kao prvotno. Sve se mišljenje odvija unutar odnosa subjekta i objekta – i transcendentnu zbiljnost mi mislimo dualistički: mislimo o Bogu i svijetu, ili opet o transcenciji i imanenciji.

Iako je transcencija jedna, kada je promišljamo putem šifri, ona se nužno promišlja putem dualiteta koji je u «korijenu svih stvari». Dualizam je ono imanentno spekulativnom čitanju šifri, on je «neizbježan u mišljenju.»⁵⁶ Sva je zbiljnost mišljena u dualnostima, kategorijama, odnosno šiframa suprotstavljenih vojujućih sila, poput npr. dualiteta dobra i zla. Ovaj je dualizam nužan, kao što se pokazalo u tematiziranju «egzistencijalnih odnosa s transcencijom» za čovjekovo samoostvarenje u egzistencijalnim odlukama.

Nužnost se ovakva načina mišljenja očituje u tome što, ukoliko iz bilo kojeg razloga zaniječemo dualizam, moramo obrazložiti izvor onoga Dvojega. Prema Jaspersu, uvijek se kao mogućnost uviđa «spojenost» Dvojega s Jednim: kao «prvotni izvor prirode u Bogu koji je već dvoje u jednom, «ili smještanjem drugog izvora u drugo duhovno biće kojemu je Bog dao neovisnost i koje se potom okrenulo od Boga.»⁵⁷ Kako bismo izbjegli jalovost ovog «labirinta argumenata», potrebno je imati na umu kako je ovdje riječ o «formalnim nužnostima» kojima je ograničeno mišljenje i «neizravno prosijati zrnca istine iz motivacija ovih objektivno neodrživih izjava.»⁵⁸

Ovim je dualitetom određeno cjelokupno naše mišljenje; stoga i razlikujemo usvjetnu i transcendentnu zbiljnost, iako to ne znači da onaj koji pomišlja na «šifru» Boga stoji u točki «izvan» Boga i svijeta već je tu riječ o odnosu zbiljnosti koje se radikalno razlikuju po svojoj biti.

Misleća egzistencija u promišljanju dualiteta koristi metodu dijalektike: ona ili želi nadvladati dualitet kako bi zadobila jedinstvo ili, s druge strane, želi pokazati kako je jedinstvo neodrživo.⁵⁹ Dijalektika ima dva oblika: *prvi*, u kojemu se sve dualnosti poredaju u krug te dijalektika razvija oblike misli «jedinstva u proturječjima»; i

56 *PhGaO*, str. 232.

57 *PhGaO*, str. 232-233.

58 *PhGaO*, str. 233.

59 *Usp. PhGaO*, str. 234.

drugi, nepomirljivih alternativa svijeta koji je razjedinjen, transcencijacije koja je onkraj mogućnosti razumijevanja kao «apsolutna drugačijost».⁶⁰

U ovoj se dijalektici očituje suprotstavljenost harmonije svekolikog bitka (u prvom obliku) i nejedinstva (u drugome) u kojemu se očituje neuspjeh našeg mišljenja. Ovaj je dualitet nužan za egzistencijalno mišljenje jer u njemu se očituje *borba za zadobivanje istinske egzistencije* koja se proteže na cijeli naš život. «Ne može biti kraja ovoj borbi tako dugo dok mišljenje i razumijevanje osvjetljavaju našu egzistenciju; borba sama jest dio neprestanog kretanja našega života u vremenu. Ona se odvija u svijetu fenomena.»⁶¹

Iz ovoga slijedi *kritika svih oblika mišljenja odnosa Boga i svijeta*: Jaspers odbacuje *panteizam, teizam, deizam i panenteizam*. Svaki je od ovih «konceptualnih obrazaca» pûko oruđe mišljenja, a ne izričaj egzistencijalne vjere. Oni su, uzeti kao konačna riječ o zbiljnosti transcencijacije, samo ograničavanje šifri. *Jedincatost* transcencijacije nije brojčana; kada nam se nameće dualnost svekolikog mišljenja, mi ne mislimo dva objekta već «neobjektivan odnos egzistencije i transcencijacije». Podijeljenost mišljenja na svijet i Boga pokazuje se apsurdnom ako se oni poimaju kao dva «predmeta» koji stoje jedan pored drugoga. Transcencijacija nadilazi određenja kakva nalazimo u monističkim ili dualističkim konceptima. Jaspers, analizirajući bogat svijet šifri u ovim konceptima, nikada ne gubi iz vida njihove granice, kao ni nužnu «objektivizaciju» izričaja koji, pogrešno poimani, vode u zabludu «znanja» koje se može posjedovati. Stoga je tu riječ o *spekulativnom slomu* jer misliti o transcencijaciji znači *misliti o nemislivome*. Potrebno je stoga poći putem Nikole Kuzanskoga – *kao istinsko znanje prihvatiti neznanje*. Nužan je stoga spekulativni put «od praznine ne-znanja do ispunjenosti ne-znanja»,⁶² iščitavajući šifre neuhvatljive transcencijacije o kojoj ništa ne možemo znati u spekulativnom mišljenju.

Analizirajući tako *spekulacije o osobnosti Boga* uviđaju se *ovisnosti iskaza o transcencijaciji o kategorijama čovjeka*. Filozofij-

60 Usp. *PhGaO*, isto.

61 *PhGaO*, isto.

62 Usp. *PhGaO*, str. 235.

ska je spekulacija o osobnom Bogu trajni problem u povijesti filozofije. Čak i Kant, koji odbacuje tradicionalnu metafiziku, opravdava analogijsko mišljenje o Božjim kvalitetama kao poboljšanim kvalitetama čovjeka, jer egzistencija zahtijeva ideju Boga kao moralnog zakonodavca bez koje je besmislena. Bog je stoga poiman kao svemogući, pravedni zakonodavac.

No ovdje se uvijek iznova ukazuje na opasnost *objektivizacije antropomorfizama* – ukoliko osobnost ne shvaćamo kao šifru, ostajemo zarobljeni u njezinim ograničenostima. Jer osobnost nužno zahtijeva drugu osobu, a ukoliko mislimo svemogućeg Boga kao osobu, dolazimo do neukidivih suprotnosti – svemogućnost i osobnost, koja je ograničena, dokidaju se.

Zbog toga za Jaspersa «Božja osobnost» ima dva moguća značenja.⁶³ prvo, u užem značenju šifre, ona upućuje, kao što je već rečeno, na nadosobnu transcenciju i drugo, ona ima neizmjernu *egzistencijalnu* snagu – predstavlja *osnaženje ljudske osobnosti* putem promišljanja božanske osobnosti. Egzistencija poimajući i transcenciju osobnim kategorijama biva nadahnuta, prosvijetljena i potaknuta na djelovanje.

Potom je tu šifra Božje *svemogućnosti*, tematizirana posebno u povijesti kršćanskog mišljenja. Jaspers je analizira polazeći od filozofije *Petra Damijanskog* koji ukazuje na šifru *konačnosti svega u svijetu* i *radikalnu drugačijost* Boga kao beskonačnog i svemogućeg. Božja svemogućnost u Damijanijevoj spekulaciji ide onkraj ljudske logike i od čovjeka zahtijeva okrutno *prihvaćanje u vjeri* bez suvišnih pitanja. Bog čini ono što želi, pokoravaju mu se i zakoni fizike, a on, s druge strane, njima nije uvjetovan. Čovjek je nemoćan išta učiniti. Opet u prvi plan dolazi šifra neuspjeha, zida u koji udara i zaustavlja se mogućnost našega mišljenja: «šifra bezgranične snage u prividno nemoćnom ne-bitku pomoći će nam osjetiti obuhvaćajuću transcenciju koja nam omogućava da budemo slobodna sopstva.»⁶⁴

S druge strane, imajući u vidu jedan drugi aspekt, naš autor ima na umu i spekulativno rješenje *Anselma Canterburyškog* koje

63 Usp. *PhGaO*, str. 235-236.

64 *PhGaO*, str. 239-240.

naglašava kako Bog *ne želi* mijenjati prošlost, jer želi nepromjenjivu istinu.

Idući drugačijim putem, Jaspers ovim obama modelima odriče apsolutno važenje. Ako bilo koji model uzmemo u apsolutnom smislu, i u njemu šifru osobnoga Boga kao onu posljednju zbiljnost, moramo odabrani model prihvatiti kao potpuno istinit. Jaspers želi ići dalje. «Osobni Bog» nije za njega ono krajnje već je jedna šifra. Taj uvid postaje razvidan iz čovjekove egzistencijalne *slobode*. Nadilazeći ograničenja koja nam se nameću ako se «osobni Bog» uzima naprosto kao transcendenciju, dolazimo do neosobne transcendencije koja našu slobodu ne sputava već je ustanovljuje i potvrđuje. Šifra «osobnog Boga», uzeta doslovno, zarobljava. Kako? Osobni bi Bog tražio apsolutnu poslušnost od svih i poticao jedno totalitarno poimanje zbiljnosti, odnosno «apsolutni zahtjev u svijetu, svejedno je li riječ o arbitrarnom despotizmu ili savršenom redu. Oboje su totaliteti koji stvaraju zidove oko čovjeka umjesto da mu ostavljaju otvoren put.»⁶⁵

Tako se u Jaspersa misao o Bogu stalno isprepliće s idejom čovjekove slobode. Ona potvrđuje čovjeka kao biće koje kao trajni zadatak ima vlastito samoostvarenje.

Važno je ovdje imati na umu *Kierkegaardov* značaj za Jaspersovu misao. Iako, za razliku od Jaspersa, ostaje u okvirima kršćanstva, on naglašava značenje pojedinca pred Bogom. Kierkegaard je prvi zapazio kako su egzistencija i transcendencija u međusobnom odnosu, a Jaspers je tu ideju dalje razradio. U obojice se transcendencija pokazuje čovjeku samo kao pojedincu, subjektu, i u tome se upravo zasniva egzistencija. Stoga, za Jaspersa transcendencija preko svojih šifri, osobito raznih šifri Boga, ima presudan utjecaj na čovjeka kao moguću egzistenciju. Zato kao trajni apel ostaje: šifre ne treba jednostavno odbaciti već ih ispravno razumjeti. Štoviše, šifra je osobnog Boga kao uprisutnjenje transcendencije mjesto u kojemu egzistencija boravi: *šifra Boga i ljudska egzistencija korespondiraju*. Egzistencija se odnosi prema transcendenciji, nikada je doduše ne doseže, ali se kreće unutar njezinih šifri. Čovjekova reakcija na

⁶⁵ *PhGaO*, str. 241.

pojedine šifre utječe na njegov život i njegova je koncepcija šifre «Boga» slika u kojoj on boravi. Svaki od tradicionalnih izraza – kategorija koje Bogu pripisujemo, govore pojedincu i usmjeravaju ga na transcendenciju, ali filozofirajući pojedinac uvijek mora biti svjestan njihove ograničenosti. Čovjeku ostaje samo oslušivati napetost i borbu šifri i uviđati njihove granice. Nijedna šifra nije apsolutna, niti obuhvaća totalitet transcendencije. A transcendencija kao *sveobuhvaćajuća obuhvatnost* pokazuje nam se upravo tamo gdje šifre dolaze do svojih granica.

Zbog takvog značaja šifre osobnog Boga, Jaspers predlaže *pročišćenje ove šifre od različitih oblika despotizma i totalitarizma*.⁶⁶ Iz takvog, pogrešnog poimanja transcendencije nastaje i svaki drugi oblik diktature. Čovjek koji u Bogu vidi despota, uzima si za pravo širiti svoju predodžbu transcendencije despotski. Na slavu takvoga Boga sve postaje dopušteno, čak i sila nasuprot drugome. Ovo je opasnost koja je trajno prisutna u religijama.

Stoga Jaspers predlaže napuštanje šifre «božanskog despotizma». Isto tako nije moguće znati Božju volju jer i ovdje zapadamo u nerazrješive konflikte. Moramo uvidjeti granice šifre Boga, kako bismo kao egzistencija mogli biti slobodni. Šifra «osobni Bog» ostaje pokušajem ljudskog približavanja transcendenciji i kao ljudski koncept pokazuje se ograničenim. A čovjekova sloboda ovisi o prihvaćanju njegovih ograničenja. Transcendencija se, u konačnici, ne može zahvatiti nijednom šifrom «Boga».

Osobito ovdje valja svrnuti pogled na *objavljenu religiju* kao jedan od načina pristupa transcendenciji. Ovo je osobito značajno za zapadnog čovjeka gdje je kršćanstvo stoljećima bilo dominantno. Kršćanski se Bog objavljuje i Krist je njegova posljednja riječ čovjeku i kao takav, jedinstveni je posrednik između transcendencije i čovjeka. Kako filozofijski pristupiti kristološkoj spekulaciji? Koje su njezine granice?

Jedan je od najljepših primjera onaj *Nikole Kuzanskoga*,⁶⁷ u kojem on, doduše, polazi od dogmatskih pretpostavki kršćanstva,

⁶⁶ Usp. *PhGaO*, str. 249-250.

⁶⁷ U Kristu je, smatra *Nikola Kuzanski*, ostvareno savršenstvo, jer u njemu opstoji božanska Jednota zajedno s maksimalnom ljudskošću. U Isusu je ostvarena «istovrijednost bitka svih stvari». I zato

ali njegovo se mišljenje ipak kreće u šiframa. Kuzanski polazi od «beskonačne individualizacije kozmosa» koji je ujedno i Božje stvorenje i slika. Svaka je pojedinačna individualizacija konačna, i stoga nesavršena. A kvalitativno najbolja individualizacija mora se ostvariti u ljudskome biću, jer ljudsko je tijelo «mikrokosmos, koji u sebi nosi cijeli svemir». ⁶⁸ Čovjek postoji samo kao neponovljiv pojedinac, stoga bi i savršen čovjek, koji bi reflektirao savršenost kosmosa, bio pojedina osoba koja bi tako bila jedno s bitkom. Takav bi čovjek u isto vrijeme bio i čovjek i Bog. Taj je čovjek, iz perspektive kršćanske vjere, ostvaren u osobi Isusa Krista u kojoj je ostvareno savršenstvo, istovremeno božanstvo u formi potpunog čovještva. I njegova smrt na križu kao otkupljenje, za Kuzanskoga, govori o ovoj zbiljnosti: polazeći od *učenog neznanja (docta ignorantia)*, razumijevamo uzvišenje po *podudaranju suprotnosti (coincidentia oppositorum)*: ono se najponiženije, najmanje u Kristu podudara s onim najvišim, božanskim, poniženje s uzvišenjem, sramotna smrt s proslavom života. ⁶⁹

Jaspers ovdje ipak, ostajući u duhu svoje filozofije, uvodi distinkciju između egzistencijalnog pristupa Kristu koji, iako može biti povijesno stvarna osoba, kao utjelovljeni Bog postaje šifrom, i religijskog pristupa koji, na temelju objave, smatra Krista «prošlom i sadašnjom zbiljnošću Boga u prostoru i vremenu», odnosno zbiljskom, povijesnomu prisutnošću Boga u čovjeku. Iako je šifra Isusa kao Krista nemjerljivo bogata, *objava i filozofijska spekulacija međusobno su oprečne*: «(...) ili će objava nestati s našom spekulacijom, ostavljajući samo mnogoznačnu šifru – ili će filozofijska spekulacija blijedjeti ako vjerujemo u objavu, ostavljajući samo *sacrificium intellectus*.» ⁷⁰

Jaspers ide putem filozofije i njezina zahtjeva za slobodom, ne negirajući mogućnost religijskog samoostvarenja za pojedinog čovjeka. Ako čovjek želi biti filozofom, smatra on, mora biti slobodan od bilo kakvih pretpostavki, pa i religijskih dogmi koje šifru

---

možemo reći kako «punoća obitava u Isusu» (*DI* III, 4, 304).

68 *PhGaO*, str. 251.

69 *Usp. DI*, III, 7.

70 *PhGaO*, str. 253.

proglašavaju završenom, od Boga objavljenom istinom. Sigurnost koju daje Bog objave čini suvišnom spekulaciju i dokida slobodu koja vodi do prisutnosti transcendencije čitanjem pisma šifri, štoviše objavljeni i stoga spoznati Bog dokida Boga kao šifru transcendencije. Religiozni ljudi smatraju da je objava povijesna stvarnost, zbiljski Božji zahvat kao historijski događaj u konkretnom vremenu i prostoru. Ovdje se pokazuju poneke «apsurdnosti». Prvotno, faktička usvjetna vremenitost vječnog, nepromjenjivog Boga, za koju religiozni ljudi smatraju kako se može iščitati samo vjerskim uvidom. A kako nešto može biti faktična stvarnost i istovremeno ne biti svakome dostupna, odnosno «demonstrabilna svakome intelektu»? Drugo, Jaspers smatra kako je Bog kao transcendencija vječan i stoga ne može ujedno biti «postajući Bog», koji bi imao povijest.

Jaspers odbacuje još jedan specifikum kršćanskog poimanja transcendencije – Boga mišljenog kao *Trojstvo*. Trojstvo je istinski plod kršćanske spekulacije, dijalektičkog trokoraka – jedan, drugi i veza, odnosno teza, antiteza i sinteza. Takva, dijalektička spekulacija, iščitavajući cijelu zbiljnost kao dijalektički strukturiranu, u njoj je vidjela odsjaj Trojstva. Ta je šifra nastavak šifre «živoga», djelatnoga Boga.

Iako uviđa neizmjernu snagu koju šifra trojednog Boga ima za kršćanske vjernike kada pomišljaju na unutrašnji život transcendencije, Jaspers ju ne prihvaća. Trinitarna spekulacija predstavlja transcendenciju kao «stvar» i time ona više i nije transcendentna. Za Jaspersa nije moguće imati uvid u «unutrašnjost» transcendentne zbiljnosti, kako to pretpostavlja ova spekulacija. To bi impliciralo spoznaju transcendencije, a ona nije moguća. Tako nestaje izvornog, u slobodi zadobivenog egzistencijalnog odnosa s transcendencijom.

Na kraju, sveobuhvatna transcendencija nadilazi i sve spekulacije o Bogu i o bitku (koje su se u povijesti Zapada spojile). Važno je u svim spekulacijama uočiti *napetost* koja upućuje na nužnost transcendiranja svih šifri i spekulacija. Transcendencija je izvor ove napetosti; ona ukazuje na parcijalnost i nedostatnost svih spekulativnih konstrukcija i šifri, i na izvor koji je *onkraj svih šifri*. «Napetost leži u transcendenciji koja nam se pokazuje ujedno u šiframa i onkraj

šifri. Svako popuštanje napetosti baca nas ili u beskonačnu prazninu pukog bitka ili u jednoznačnu pobožnost koja izokreće slike i sličnost u transcendenciju samu.»⁷¹

Samo egzistencija prepoznaje transcendenciju putem individualnog čitanja šifri. To ne znači da transcendencija nije zbiljska. Ona je samo općenito nespoznatljiva i stoga nepriopćiva drugome. Jaspersov Bog – šifra, slično kao i kod Kanta i Kierkegaarda, postaje najskrivnijom mišlju u čovjeku koja ga nosi i upućuje na vlastito samoostvarenje. Bog je svojevrсни uvjet ostvarenja istinskog čovječtva. Transcendencija mora biti «predmetom» filozofijskog vjerovanja, a ne znanja, kako bi bila očuvana sloboda čovjeka.

3. Neuspjeh metafizičkog mišljenja kao posljednja šifra

Filozofija ide dalje. Ako su šifre ono što mišljenje može dohvatiti, postavlja se pitanje: *što je onkraj svih šifri* («Jenseits aller Chiffren»)? To pitanje nužno udara u zid. Jaspersova metafizika, ako želi biti poštena, ovdje priznaje epistemologijsku bezuspješnost. Šifre su ono krajnje dostupno umu. «Što» transcendencija jest, nikada ne možemo znati. Iako je filozofija egzistencije kao metafizika *iznalaženje metodâ pristupa transcendenciji*, nijedna od tih metoda ne zahvaća u potpunosti i nijednom se od tih metoda transcendencija ne spoznaje. Transcendencija ostaje *Deus absconditus* Jaspersove filozofije.

Tako *neuspjeh, sustajanje, slom (Das Scheitern)*⁷² postaje onom *posljednjom šifrom, nepremostivom granicom* do koje dolazi egzistencijalno-filozofijsko mišljenje.⁷³ «Neuspjeh je ono posljednje; tako njega prikazuje orijentacija u svijetu koja je neumoljivo

71 *PhGaO*, str. 258.

72 «Sustajanje je nuždan završetak svih pokušaja da se potpuno približimo apsolutnom bitku – to je posljednja šifra. Ali sustajanje nije nikakav nesretni slučaj» ili «mogućnost koja je propuštena» nego je identično sa slobodom egzistencije: ukoliko se egzistencija odnosi spram transcendencije, ona mora sustajati... (*SFZ*, str. 121.)

73 Za značenje 'neuspjeha' u Jaspersovoj filozofiji vidi: Johannes THYSEN, *The Concept of «Foudering» in Jaspers' Philosophy*, u: Paul Arthur SCHILPP (ur.), *The Philosophy of Karl Jaspers* (dalje *Philosophy of Karl Jaspers*), Tudor Publishing Company, New York, 1957., str. 297-336. Autor osobito naglašava sveprožimajući karakter koncepta «neuspjeha» u Jaspersovoj filozofiji, bez kojega nije moguće razumjeti cjelinu njegove misli. Također slično zaključuje i Heinz-Ludwig NASTANSKY, *Jaspers, Karl*, u: Jürgen MITTELSTRAB (ur.), *Enzyklopädie Philosophie und Wi-*

bliska zbiljnosti. Štoviše: on je ono posljednje što uopće postaje prisutno u mišljenju.»⁷⁴

Motiv neuspjeha nije prisutan samo u traženju transcencije već, ustvari, u svakome području filozofije: u *orijentaciji u svijetu*, svijet ne uspijeva biti mišljen jedino kao opstanak, «jer se ne može pojmiti sam iz sebe i u samome sebi»,⁷⁵ u *osvjetljavanju egzistencije* on se očituje u neuspjehu ostvarivanja po sebi – samobitka – egzistencije, gdje je temeljni uvid: «gdje sam ja uistinu ja sâm, nisam samo ja sâm».⁷⁶ S obzirom na *transcenciju* neuspjeh se ne očituje jedino u nemogućnosti nekakvog metafizičkog znanja već i u, kao što smo vidjeli, «strasti prema noći» gdje nam se očituje «bezdan ništavila» kao mogućnost.

Tako Jaspers konstatira i *neuspjeh egzistencije*. Ona ne uspijeva «samo na sebe oslonjena» jer uz odlučnost egzistencije kao samobitka dolazi i njezin neuspjeh – mi se ne možemo samo na sebe oslanjati, jer po sebi samima ne postajemo cjeloviti: «Pravi samobitak ne može se održati pomoću sebe samoga. Što on odlučnije uspijeva, to jasnija postaje njegova granica, na kojoj će zatajiti. On je pripravan i za svoje drugo, za transcenciju, ako ne uspije u svojem htjenju da sebi samome bude dovoljan.»⁷⁷

Tako postaje moguće u neuspjehu otkriti istinski bitak. Tek kad iskušavamo stradanje i uništenje u graničnim situacijama istinski egzistiramo i tu nam postaje izvjesna transcencija. Upravo tamo gdje se pokazuje neuspjeh čovjeka, «svijetli» zbiljnost transcencije. «Neuspjeh» je uopće temeljna kategorija Jaspersove metafizike, svojevrсна prizma kroz koju treba čitati cjelokupno njegovo filozofiranje. Metafizika je, iako ostaje bez svojega «predmeta», u usvajanju vlastita neuspjeha trajno upućena na «ono što se nalazi onkraj šifri». To metafizičko «onkraj šifri» Jaspers pronalazi već u starozavjetnoj zabrani stvaranja likova kao načina prikaziva-

---

ssenschaftstheorie, sv. 2: H-O., Bibliographisches Institut, 1980., Mannheim – Wien – Zürich, str. 308-309, ovdje 308.

74 *Ph*, III., str. 220.

75 *Ph*, III., str. 220.

76 *Ph*, III., isto.

77 *Ph*, III., str. 221.

nja božanstva,⁷⁸ koja je intuitivno slutila da je transcendencija iznad svih upriličenja ili misaonih kategorija. «Vječno, neuništivo, nepromjenljivo, izvor, Obuhvatno svega obuhvatnoga – ne može biti ni vizualizirano ni zahvaćeno mišljenjem. U smislu našeg objektivnog znanja, ovaj je uzrok svekolikog bitka – *ništa*. Kada ga opisujemo kategorijama kao što su bitak, uzrok, izvor, vječnost, neuništivost ili ništavilo, kada ga oslovljavamo putem tih kategorijalnih šifri, samim ga time promašujemo.»⁷⁹

Ali, iako nam se otkriva neuspjeh u slomu kategorijalnog mišljenja, to ne znači kako moramo odustati od iznalaženja misaonih puteva do transcendencije.

Upravo na granicama mislivoga, gdje prestaje svako mišljenje i svaka mogućnost znanja, pojavljuje nam se *transcendencija koja je istovremeno i istinski bitak i ništavilo*. «Mišljenje nemislivoga» (*Denken des Undenkbaren*) postaje jedini put do nepoznatljive transcendencije. Samo imajući u vidu «nemislivost», egzistencija postaje svjesna transcendencije u čistom vidu. Egzistencija tada biva promijenjenom. Mogućnost je promjene dvostruka: prvotno, umjesto traženja spoznaje, egzistencijalna se svijest može usmjeriti na «djelovanje u svijetu» i ophođenje s drugima ili se, kao druga mogućnost, mišljenjem može napustiti svijet i uputiti «onkraj svih šifri». «Prvo se događa prosvjetljenjem svijesti koje uvijek bit ostavlja sakrivenu; a drugo bi se trebalo dogoditi preoblikovanjem naše svijesti u meditativni uzlaz»,⁸⁰ k transcendenciji.

Jaspers zaključuje: do tog «skrivenog Boga» dolazim egzistencijalnom borbom, svjestan sam neizvjesnosti, i napetosti svoje mogućnosti i zbiljnosti. Želio bih u ovoj kontemplaciji naći sigurnost i smiraj u osobnome Bogu, dok istinsko, neuhvatljivo božanstvo ostaje skriveno. U prevladavanju napuštenosti, kao jedne od temeljnih graničnih situacija, «čovjek traži direktan pristup, objektivne garancije i čvrst oslonac, (...) obraća se autoritetu i vidi božanstvo u vidu

78 Usp. npr. *IzI* 20, 4.

79 *PhGaO*, str. 385.

80 *PhGaO*, str. 385.

osobe kakvom se tek i uopće Bog pokazuje, dok božanstvo ostaje u neodređenoj daljini.»⁸¹

Radi toga treba transcendirati i moćnu šifru «jednoga Boga» jer «prvotnije» od šifre *jednog* i *osobnog* Boga jest ono *neosobno*, *nadkategorijalno*. Sve transcendiranje teži rasvijetliti skrivenu, radikalno nemislivu transcenciju. To je i istinski smisao filozofiranja koje ima transcendiranje za metodu. Prisiljeni smo, usprkos nemislivosti onoga što mislimo, ići dalje. Mišljenje se bori s onim što nadilazi mišljenje, ali ne uspijeva. Ono nemislivo, koje nam se pokazuje, iako do njega nikada ne dolazimo, postaje egzistencijalno snažno. Ovdje nam se obznanjuje jedan paradoks. Metafizičko nas mišljenje upućuje na transcenciju iako je ona ne-misliva. Jaspers ovo misaono iskustvo ovako formulira: *mišljenje koje transcendiraju, te bi se htjelo osvjedočiti u bitak transcencije želi, u stvari, ostvariti ne-mišljenje*. I dok je to ne-mišljenje beznačajno u predmetnom smislu te samo sebe ukida, ono je vrlo značajno za osvjetljavanje naše «svijesti o bivstvovanju», odnosno naše egzistencije.

Spekulativne su to misli koje ne uspijevaju, ali koje same kao neuspjeh postaju šifrom. Ako su neuspješne, kako mogu biti šifra, odnosno kako mogu uprisutnjivati transcenciju? Iako one nikada ne mogu postati znanjem, one su «nenadoknadivo iskustvo mišljenja».⁸²

Stoga se kao moguće rješenje za Jaspersa kristaliziraju dvije opcije: ili se prikloniti *objavi* tamo gdje um ne doseže božanstvo ili poći putem filozofijskog vjerovanja, u neizvjesnosti i slomu tražnja za transcencijom. Jaspers ipak ide putem filozofije; utječe se kontemplativnoj spekulaciji na tragu filozofijske mistike koja polazi od pretpostavke kako je moguće, polazeći upravo do iskustva neuspjeha, «premostiti rascjep između čovjeka i transcencije putem misaonih oblika».⁸³

Iako je transcencija i sama apsolutno druga i onkraj svih šifri i objektiviteta, moguće joj je pristupiti, na subjektivnoj razini, putem uvida u nemogućnost spoznaje koji nas, s druge strane,

81 *Ph*, III., str. 167.

82 *Usp. PhGaO*, str. 386 i dalje.

83 *PhGaO*, str. 387.

osposobljava da pokušamo opravdati značenje šifri. Ta se metoda pokazuje u cijeloj povijesti filozofije. Transcendencija se, kada joj pokušamo prići spekulacijom, pokazuje nedohvatljivom. Stoga spekulacija ostaje jalova kao spoznaja, no ona je nužna jer se upravo po jalovosti pokazuje sva apsolutnost transcendencije.

Ispravno pristupiti transcendenciji može se razvijanjem vlastitih i analizom povijesnih spekulativnih formi u kojima se pojavljuje transcendencija, imajući naravno u vidu njihov beskonačni karakter. Tradicionalno se to pokazuje u kategorijama koje se pripisuju Bogu, iako je transcendencija «iznad» svih šifri i kategorija; ona nije spoznata već je mi postajemo svjesni u slomu naših pokušaja – nedostatnosti svih šifri i kategorijalnih određenja.

Moguće je poći i putem *negativne teologije*. Misli i koncepti o Bogu usvajaju se u tradiciji negativne teologije kao «znanje koje ne možemo znati». O Bogu tako postaju mogući samo negativni izrazi. Već je *sv. Augustin* shvatio kako se o Bogu ne može izreći ništa što bi ga obuhvatilo, stoga se o Bogu primjerenije može reći što on nije. Iako su kategorije mišljenja za govor o Bogu nužne, one se ujedno odmah međusobno dokidaju kao neprimjerene. Mišljenje i kod *sv. Augustina* dolazi do svojih granica; on je također svjestan ograničenosti kategorijalnog mišljenja. Tako se i *Jaspersova* i *Augustinova* pozicija približavaju: «Za Augustina (...) samo-ukidanje je postao oblik u kojemu možemo izricati stvari o Bogu. Ako Bog mora biti mišljen, mora biti mišljen u kategorijama, jer mi možemo misliti samo u kategorijama – no kako nijedna kategorija nije primjenjiva na Boga, kategorijalni aspekt ove koncepcije mora se, paradoksalno, odmah poništiti.»⁸⁴

Sav je govor o Bogu – što se uvijek iznova pokazuje – osuđen na *neuspjeh*: kako kategorijama dohvatiti nekategorijalno, kako mišljenjem obuhvatiti ono nemislivo? Cijela je povijest filozofije toga svjesna. To ne znači da je filozofiranje o transcendenciji uzaludno, jer se transcendencija pojavljuje u šifri neuspjeha spekulativnog mišljenja. *Stoga je i moguće u egzistencijalnom filozofiranju cjeloku-*

84 *PhGaO*, str. 389.

pnu tradiciju spekulativne filozofije usvojiti ne kao obvezno znanje već kao bogatu i sadržajno bremenitu šifru neuspjeha.

I Nikola je Kuzanski u još većoj mjeri svjestan nužnosti transcendiranja kategorija i uzleta prema onom nemislivom. Tako on kaže: «Znam kako bilo što, što mogu znati, nije Bog i da sve-što-zamislim nije Bog već Bog nadilazi sve to.»⁸⁵ Slike i misli ne mogu zahvatiti nedohvatljivo božanstvo. Mišljenje u najboljem slučaju dolazi do negativnih iskaza jer, ako mislimo kako umjesto do slike dolazimo do transcencije sâme, zapadamo u idolatriju.

Kuzanski stoga iznalazi način transcendiranja ograničenja mišljenja. Napuštajući skolastiku, razvija metodu *podudaranja suprotnosti (coincidentia oppositorum)*: naše je mišljenje vezano uz *antiteze*, a ukoliko pokušamo misliti ono što je «iznad» antiteza, ono je opet nužno utemeljeno na antitezama, ali «ukoliko je ovo utemeljenje izvedeno metodički, ono će dotaknuti transcenciju.»⁸⁶ Osnovno je načelo filozofijske teologije Nikole Kuzanskoga: Bog je iznad svih antiteza, stoga se sve antitetičko mora podudarati u Bogu. Negativna teologija samo je jedna strana, ona je samo negiranje, dok je Bog iznad negiranja kao i iznad potvrđivanja. Treba ići iznad negacije i afirmacije jer «uvid u prirodu ljudskog mišljenja, kao i u njegove objekte podijeljene u antiteze, uzdignut će naše mišljenje prema Bogu u oblicima nemislivoga, coincidentia oppositorum.»⁸⁷ Jaspers ovako razumije Kuzanskoga: «Načelo je jednostavno: Bog je ono što jest i on nema suprotnosti. Kako je beskonačan i bezgraničan, on je jedinstvo suprotnosti, afirmacija je i ujedno negacija svega. On je sve, a u isto je vrijeme ništa od svega. Nijedna ga definicija ne može učiniti «nečim» – što bi značilo učiniti ga nečim partikularnim i ograničenim. Kuzanski je iznio ovo načelo u svim kategorijama koje koristimo govoreći o Bogu.»⁸⁸

85 *DA VIII.*

86 *PhGaO*, str. 391.

87 *PhGaO*, isto. Usp. i *DI III*, 12, 263, gdje Kuzanski kaže: «Bio sam vođen (po mojem vjerovanju, po nebeskom daru od Oca sve svjetlosti, od kojega dolazi svaki izvrsni dar) da prihvatim, u učenom neznanju i nadilaženjem nepokvarljivih istina koje je po ljudsku moguće znati, neshvatljive stvari neshvatljivošću.»

88 *PhGaO*, isto. Tako i *Kuzanski* izuzima Boga od mogućnosti kategorijalnog određivanja; on kaže: «Bog je onkraj 'ništa' i 'nešto', jer 'ništa' (ili nebitak) mu se pokorava kako bi 'nešto' bilo stvoreno.

Svaki iskaz o transcencijiji postaje samo pokušajem zahvaćanja neuhvatljivoga: Bog i jest i nije, u isto vrijeme on je sve, apsolutno jedinstvo, ali bez «drugosti» koja bi ga ograničavala. Nijedna ga definicija ne može obuhvatiti, jer on je sam «Obuhvatno svega obuhvatnog». Negativna teologija, i njoj pripadajuće negiranje svih kategorija i određenja, pomaže ljudskom umu doći do «osvjedočenja» apsolutnog jedinstva beskonačnog Boga koje nadilazi iskazivost.

A s druge strane, uopće nije moguće misliti o Bogu bez da već unaprijed imamo nekakvu pretpostavku o onome što mislimo. Nužno je ipak nekakvo «opredmećenje». Tu valja biti oprezan kako ne bismo, promišljajući iskaze o Bogu kao istovrijedne iskazima o svijetu, izgubili transcencijiju. U Kuzanskome Jaspers prepoznaje sve ono što je njemu samome važno s obzirom na filozofiranje o Bogu. «Kuzanski misli u smjeru gdje više ništa nije shvatljivo, određivo, zamislivo; u smjeru onoga što uistinu jest – i što je u isto vrijeme ništa.»⁸⁹

Svaki oblik formalnog transcendiranja vodi transcendiranju naših koncepata Boga i njegovu redefiniranju. Uvijek nam se iznova javljaju nove kategorije koje je opet potrebno transcendirati, tako da transcencijija ostaje neizraziva kategorijama mišljenja, jer kategorije vrijede samo za klasificiranje usvjetnih misli.

Iako spoznajno prazne, ove su spekulacije *egzistencijalno* bremente. Njima se osvjetljava zbiljnost transcencijije. Upravo po *svijesti o neuspjehu* čovjek, kao moguća egzistencijija, postaje svjestan neuhvatljive transcencijije i u njoj nalazi egzistencijalnu snagu i oslonac. Egzistencijija koja je u svijetu, konkretna, povijesna biva usmjerena na transcencijiju koja je izvor njezinih odluka, ali ju ne spoznaje ili posjeduje; ona prihvaća *neznanje kao istinsko «znanje» o onome što se ne može znati*. «Cilj je svih ovih misli istinski uvid u znanje u neznanju. One odbacuju sve definicije transcencijije, od najopćenitijih kategorija, poput identiteta, sličnosti, bitka, nečega, sve do koncepcija osobnosti i života. Nijedna se od njih ne može

---

(...) Ne može se reći kako on jest *ovo* više nego *ono*, jer sve su stvari iz njega.» (DA IX.) Bogu se pokorava i 'ono-što-jest' i 'ono-što-nije'.

89 PhGaO, str. 393.

primijeniti na transcenciju, koja leži onkraj sve konačne fenomenalnosti. Čak se ni sloboda – svojstvo egzistencije u svijetu, i besmislena drugdje – ne može na nju odnositi.»⁹⁰

Sve šifre imaju smisla i značenje u onoj mjeri u kojoj se odnose na onoga tko ih misli. Kriteriji istinitosti nisu samo logički već proizlaze iz osvjedočenja egzistencije iz koje proizlaze. *Istina egzistencije postoji kao filozofijska vjera, a ne kao empirijska ili logička istina.* Transcencija, prisutna u egzistenciji putem «metafizičke predmetnosti», «predmet» je filozofijske vjere koja transcendirira subjekt i objekt. Misao nikada ne zahvaća ništa više osim višeznačnosti i «skliskoga tla» šifre. Bog kao Nespoznati ostaje uvijek s onu stranu šifri.

* * *

Ipak, pokušaj transcendiranja svih šifri vidljiv je u cjelokupnoj povijesti religijâ i mišljenjâ od budističke tradicije do grčke filozofije i kršćanstva. Svugdje je riječ o istoj svijesti o nedostatnosti bilo koje slike i koncepta. Kao dva reprezentativna primjera Jaspers navodi ornamente i prikaze iz hrama Boro Buddor iz budističke kao i filozofijsku spekulaciju *Meistera Eckharta* iz kršćanske tradicije. Mi ćemo se ovdje ograničiti samo na Eckharta. On također odbacuje okamenjivanje svih iskaza o transcenciji, te smatra kako i pojam «Bog» ne obuhvaća jednoznačno i u potpunosti ono transcendentno već postaje šifrom neizreciva «božanstva»: oni se «razlikuju kao nebo i zemlja». «Deitas» je ono vječno, prvotno, dok «deus» također postaje i prolazi. Bog «proistječe» iz božanstva – to je «proistjecanje» čin kojim u opstojanje dolaze Bog, svijet i vrijeme. Ono se događa u «jednostavnom Sada vječnosti»⁹¹ tako da nije samo trojedini Bog vječan već je vječan i svijet. Božanstvo postaje Bogom kako bi uopće bilo priopćivo. Eckhartovoj se poziciji približava Jaspers kada govori o šifri «osobnoga Boga» koja uprisutnjuje neosobnu transcenciju.

⁹⁰ *PhGaO*, str. 395.

⁹¹ *Usp. PhGaO*, str. 404.

No u isto vrijeme, iako se Bog i božanstvo razlikuju, oni su ujedno i identični. Razlika je unutar-božanska. Jedini je čin Boga u vječnosti onaj koji ga je upravo i učinio Bogom. «Prije» toga, ne u vremenitom smislu već prije vremena, Bog je bio neosobno božanstvo, neaktivno i lišeno svijeta. U ovakvim spekulacijama Jaspers prepoznaje radikalno transcendiranje šifre Boga. Eckhart, kao i Jaspers, ide onkraj svih koncepata u svojem spekulativnom bogotraženju.

Ono božansko – «Gottheit» ili «deitas» – prethodi i samome Bogu: postalo je Bogom tek stvaranjem svijeta: «Bog opstoji samo otkada opstoji ono stvoreno, nije ga samo on stvorio već je ono stvoreno stvorilo i njega (*Boga*, op. a.). Stoga se i može reći, kako sam ja sâm sam uzrok Božjega bitka, ali božanstvo je samo svoj izvor. Prije božanstva, Stvoritelj i stvoreno ležali su u istoj sferi.»⁹² Obojica u svojim spekulativnim rješenjima pokušavaju iznaći jedan koncept transcendencije koji nadilazi sva kategorijalna rješenja. I Eckhartov «deitas» i Jaspersova transcendencija ustvari jedna su te ista, radikalno nemisliva apsolutna zbiljnost.

Za obojicu božanstvo je nemislivo, jer sve mislivo zahtijeva kategorije, koje su same već ograničenje. A bezgranično nije moguće misliti u kategorijama ograničenosti. Misliti božanstvo značilo bi definirati ono što se ne može definirati. Stoga ni kategorije «bitka», «Boga» ili «Stvoritelja» nisu jednoznačno primjenjive na božanstvo. Svaka kategorija u sebi sadrži ograničenje i stoga nije primjenjiva na ono neograničeno. «Moramo transcendirati sve definicije, uključujući ideju Boga»⁹³ jer transcendencija kao *deus absconditus* «nije šifra već zbiljnost».⁹⁴ Božanstvo tako postaje ciljem i Eckhartove spekulativne mistike i Jaspersove metafizike. Sa šifrom Boga mi smo povezani kao stvorenja, kao usvjetni opstanak.

No kao misleća, slobodna egzistencija, čovjek je slobodan «prodrijeti gdje je već jednom bio i gdje će ponovno biti – tamo gdje ustvari uvijek jest – ne s Bogom već s božanstvom. Preko Boga čo-

92 *PhGaO*, isto.

93 *PhGaO*, str. 405.

94 *Usp. VdW*, str. 1051.

vjek može naći svoj put prema onome što je Bog bio prije no što je on sâm postao uređujući svoj rad u stvaranju.»⁹⁵

Kao i Bog, i mi ljudi imamo dvije strane: mi smo stvorenja koje je Bog stvorio stvarajući samoga sebe upravo Bogom, a u isto je vrijeme naša najdublja unutarnjost, duša – ili Jaspersovim rječnikom - egzistencija – jedno s božanstvom. Stoga čovjek istinski smiraj nalazi jedino u božanstvu. To se postiže samo svojevrsnom *filozofijskom meditacijom*: moramo transcendirati svu našu stvorenost, sve stvaranje i postajanje i okrenuti se ništavilu, nestvorenosti. Tada nestaje svaka šifra Boga ograničena kategorijalnošću i mi, smatra Eckhart, bivamo zahvaćeni božanstvom.

«Bog» opstoji samo onda kada mu se obraćaju stvorenja, ono prvotno – transcendencija – onkraj je svake koncepcije Boga i do nje mi dolazimo u svojoj unutrašnjosti. Ali ni tada mi ne spoznajemo božanstvo već se samo o njegovoj zbiljnosti osvjedočujemo. Ostajemo, smatra Jaspers, kao bića koja misle, ograničeni kategorijama i predmetnim mišljenjem, pa nam stoga ono nemislivo nije dostupno. Spekulacija o Bogu ostaje, u stvari, neuspješna: transcendencija se pojavljuje, ali ne i spozna je ili posjeduje. Ono što je onkraj svega mislivog i ostaje nam trajno nedostupna. Iako prisutno samo pojedinoj egzistenciji, božanstvo odmah nestaje u neizvjesnosti i nepoznatljivosti. Zauvijek ostajemo zarobljeni čitanjem pisma šifri i najviše što možemo jest posvijestiti se i čitati ultimativnu šifru – neuspjeh ikakva «znanja» i «posjedovanja» transcendencije.

Zbog toga za transcendenciju kao zbiljnost «onkraj šifri» ni jedno njezino na Zapadu «mjerodavno ime» – bitak, zbiljnost, božanstvo, Bog – ustvari nije prikladno, jer predstavlja definiranje i time opredmećivanje. *Svaki je iskaz, pozitivan ili negativan, samo prijelaz, korak u spekulativnome mišljenju.* Transcendiranje se ne zaustavlja. Velika pitanja o Bogu kao čovjekovu smislu ostaju bez jednoznačnog i konačnog odgovora i time upravo omogućuju slobodno, transcendirajuće filozofijsko vjerovanje koje Jaspers sažima kao *potpuno ne-znanje o Bogu i njegovoj opstojnosti uopće i istovremeno osjećaj potpune zahvaćenosti i obuhvaćenosti njime.*

⁹⁵ PhGaO, isto.

Jaspers ovdje govori o *metafizici neuspjeha* koja je u puni ni započela već Kantovom destrukcijom stare metafizike. Kantu je, prema Jaspersovoj interpretaciji, stalo do toga do očuva njezin karakter šifre, nauštrb njezinu razumijevanju kao «znanosti» i pretenziji na opće važenje. Nakon uviđanja njezina «neobvezujućeg» karaktera, potrebno je nadići se iznad šifri, transcendirati ih i time ukinuti metafiziku kao općeobvezujuću. Time se upravo čuva zbiljnost šifri kao višeznačnih «simbola» transcendencije. Izbjegavajući njihovu apsolutizaciju, egzistencija dolazi do samorazumijevanja u svjetlu transcendencije. Smisao je ono što nadilazi empirijsko, što nije dostupno znanosti, a što u konačnici nadilazi i sâmno mišljenje, što lebdi između bitka i ništavila, ali je egzistencijalno bremenito i kao takvo istinski je izvor čovjekova bitka. Ovdje vječnost – transcendencija – postaje prisutna onome vremenitome – čovjeku – koji kao egzistencija transcendirira samoga sebe.

Stoga je i moguće govoriti o *neuspjehu metafizičkog mišljenja* kao o *ključnoj šifri*. Spekulacija o bitku nema svoj objekt, ona se zadržava u području apstrakcija. Bitak ne spoznajemo, kao ni bilo koji drugi «predmet» metafizike, zbog njegove nepriopćivosti, ali upravo nam se on ovdje istinski pokazuje. Ništavilo bremenito progovara.

«Ovakvo se mišljenje ljulja između praznine i objektiviteta. Umjesto postizanja nemogućega – spoznaje bitka – mi govorimo o bitku, kao da on jest, ili kao da nam bitak govori. Upravo neuspjeh misli postaje impuls. Tišina govori.»⁹⁶ Riječ je ovdje o *filozofijskoj metafizici koja najintenzivnije računa s vlastitim neuspjehom kao šifrom koja, paradoksalno, ustvari, najviše govori*. Spekulacija ostaje prazna jer nema svojeg objekta, usprkos svojoj metodičnosti. Transcendencija je nadilazi, iako se u njoj pokazuje. Spekulacija se pokazuje kao pozadina naše egzistencijalne svijesti: njome se osvjetljavaju granice znanja i mišljenja i postajemo svjesni onog nemislivog. Ograničenost mišljenja ipak nije ono zadnje. Putem egzistencijalnog osvjetljavanja ove nemogućnosti znanja mi «kidamo pokrov neznanja koji nas drži nesvjesnima tog ograničenja» i približavamo se nemislivom i nespoznatljivom «Obuhvatnom svega

96 *PhGaO*, str. 421.

obuhvatnog». ⁹⁷ *Neuspjeh postaje upravo najviši oblik čovjekova samoostvarenja, ono najveće do čega egzistencija može doći u pronalaženju svojega vlastitog izvora.* Postajući svjesni posvemašnje slomljenosti i ograničenja, mi ih nadilazimo, prestajemo biti zarobljeni te postajemo slobodni. Time zadobivamo volju za samoostvarenje u svijetu. Transcendirajući sve šifre dolazimo do praznine koja skriva puninu, dok nam ono – transcencija, nazvali je mi (jezikom šifri) Jedno, Obuhvatno, Bog ili božanstvo – ostaje skriveno kada ga želimo «znati» i «spoznati», a progovara nam na egzistencijalnoj razini koja nije dalje priopćiva.

4. Zaključne misli

«Filozofija o Bogu» moguća je jedino kao «mišljenje nemislivoga». Tako neuspjeh mišljenja postaje temeljnom šifrom koja nas ne vodi nekom određenom znanju već *filozofijskoj vjeri koja živi iz obuhvaćenosti transcencijom.* To je cilj *filozofijskog vjerovanja* kojemu je na prvome mjestu čovjekova sloboda i njegovo samoostvarenje, nasuprot pukom robovanju šiframa.

Transcendiranje od raznih šifri Boga k onome što u njima govori egzistencijalno je oslobođenje koje, kao filozofijsko vjerovanje, ne poznaje ograničenost i isključivost.

Moguća se egzistencija treba prepustiti vodstvu transcencije, i sva pitanja koja nam se postavljaju, kao i mogući odgovori, mogu samo «osvijetliti» unutarnje stanje otvorenosti božanskom vodstvu. Nijedno znanje ne dopire do transcencije i stoga nijedno znanje ne može zadovoljiti čovjekovu potrebu za smislom. Na mjesto znanja dolazi «osobno iskustvo» onoga koji postavlja pitanja. To je egzistencijalni, a ne logički uvid, stoga i nema potpune sigurnosti o bitku. Na mjesto sigurnosti dolazi neizvjesnost filozofijskog vjerovanja. *Vjerom, a ne znanjem, čovjek kao slobodna egzistencija dolazi do vlastita smisla i samoostvarenja.* Samim pitanjem «zašto jest nešto, a nije radije ništa» mi već dolazimo do svijesti o bitku, koja nije znanje, i po tome dolazimo do samih sebe kao povijesne

⁹⁷ *PhGaO*, str. 423.

---

egzistencije. Pitanje o bitku u povijesti je filozofije bilo odgovoreno na različite načine, no u svakom je pokušaju, ako ga se ne razumije kao znanje nego kao šifru, moguće doći do iskustva transcendencije.

'GOD' AS A CIPHER OF TRANSCENDENCE. JASPERS' INTERPRETATION OF THE 'GROUND CIPHERS OF GODHEAD'

Summary

The main idea of this paper is to reconstruct and evaluate concept of «God» as «cipher of Transcendence» in Karl Jaspers' philosophical faith («der philosophische Glaube»).

God-question has very important role in Jaspers' late thought. «Existenzphilosophie» is - in his own words - metaphysics. It is, in fact, sort of a philosophical search for Absolute.

Jaspers' name for Absolute is «Transcendence» (die Transzendenz.) Transcendence is, as «Encompassing of all that Encompasses», non-objective, transcendent, absolutely hidden source and ground of existential self-realization of man. There can be no knowledge of Transcendence. It is sort of deus absconditus of Jaspers' philosophy. Although it has many names (Being, Reality, Deity, God), no category can grasp it. Transcendence, is therefore, thinkable only as the «Unthinkable». Instead of knowledge, we have «cipher reading». Unthinkable, hidden Transcendence speaks only through ciphers. Main cipher of Transcendence is «God». Cipher «God» has many forms; the basic «ciphers of the Deity» in the West are «the one God», «the personal God» and «the incarnated God».

These three «fundamental ciphers of the Deity» are - in Jaspers' own words – «inaudible without thinking». We can only bring them to mind by means of philosophical speculation. Speculation doesn't bring Transcendence near, but «uncovers the wealth of ciphers» and their «powerfull existentiell effect».

In cipher «God», Transcendence, although hidden, becomes present to Existenz, but Existenz does not have any real «knowledge» about what God is. When we want to «know» what God is, we fail. So, «failure» becomes the ultimate cipher. Instead of «knowledge», we have «philosophical faith». Philosophising man as possible

---

Existenz, therefore, becomes philosophical believer in all-encompassing Transcendence which lies «beyond all ciphers».

Key words: *Existenz, transcendence, ciphers, one God, personal God, incarnated God, philosophical faith.*